

ЦІЛІ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ: АДАПТАЦІЯ ДЛЯ УКРАЇНИ (ФРАГМЕНТ)

ТЕРЕНТЬЄВА Наталія Олександрівна

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання; професор кафедри мистецьких дисциплін Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка, віце-президент Міжнародної академії культури безпеки, екології та здоров'я

Цілі Розвитку Тисячоліття:

загальна характеристика основних документів

У 2000 році Україна приєдналась до глобально визнаних цілей і взяла на себе політичні зобов'язання щодо досягнення до 2015 року цих цілей та завдань з їх реалізації. Назвемо Цілі Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), встановлені для України, оскільки для нас значущим є їх розуміння та усвідомлення глобального значення виконання дій щодо їх досягнення:

Ціль 1. Подолання бідності.

Ціль 2. Забезпечення якісної освіти впродовж життя.

Ціль 3. Забезпечення гендерної рівності.

Ціль 4. Зменшення дитячої смертності.

Ціль 5. Поліпшення здоров'я матерів.

Ціль 6. Обмеження поширення ВІЛ-інфекції / СНІДу та туберкульозу та започаткування до скорочення їх масштабів.

Ціль 7. Сталий розвиток довкілля.

У 2003 році Україна адаптувала глобальні ЦРТ на національному рівні.

2010 рік показав результати десятиліття, які є нерівномірними як за Цілями, так і за регіонами та країнами. Відповідно до аналітичної довідки, підготовленої за сприянням О. Адама (координатор системи ООН в Україні) в Україні рівень абсолютної бідності зменшився, досягнуто прогресу у сфері освіти та охорони материнства, знижено дитячу смертність. Водночас, рівень відносної бідності не змінився, скорочення гендерної нерівності потребує подальших зусиль. Низка проблем у сфері екології, швидке зростання темпів розповсюдження ВІЛ-інфекції, підвищення рівня смертності від СНІДу, а також поширення туберкульозу залишаються найбільш критичними питаннями на шляху досягнення ЦРТ (Олів'є Адам, 2010).

На досягнення визначених цілей спрямована Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. [Електронний ресурс] / Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки. Комітет з економічних реформ при Президентові України – К., 2010. // Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf], схвалена за підсумками широкого громадського обговорення, яка охоплює всі сфери су-

спільного життя і спрямована на забезпечення відповідних передумов щодо виконання ЦРТ. Основними пріоритетами є підвищення соціальних стандартів життя українських громадян, що ґрунтується на оновленій системі завдань та індикаторів ЦРТ, зокрема системі заходів щодо подолання соціального відторгнення (Social Exclusion).

Важливість змін обумовлено тим фактом, що егалітарне суспільство змінилось суспільством, якому притаманний дуже високий ступінь нерівності – за доходами, за доступом до базових соціальних послуг (інформаційних, комунікативних, освітніх, медичних, соціальних тощо), за станом здоров'я, ризиком смерті і тривалістю життя, за умовами та якістю життя, за становищем на ринку праці, що в свою чергу збільшило відсоток так званого незахищеного населення планети.

Відповідно до положень національних доповідей, присвячених окресленню реалізації завдань ЦРТ в Україні, сучасне трактування нерівності передбачає вихід за межі суто економічних параметрів – виокремлюють нерівність економічну, соціальну, політичну і етнокультурну. Найгостріші прояви, логічно, має їх комбінація. Саме внаслідок кумулятивного впливу формуються такі вкрай негативні і загрозливі для національної безпеки явища як відсторонення окремих груп населення від суспільного життя (соціальне відторгнення), поляризація та маргіналізація суспільства [Цілі розвитку Тисячоліття. Україна 2010 [Електронний ресурс] / Національна доповідь. Міністерство економіки України. – К., 2010. – 110 с.]

Питання Людського розвитку посідає провідне місце серед визначених ЦРТ, оскільки кожна з них, без винятку, інтегрує проблематику економічної, освітньої, здоров'язбережувальної, суспільно-політичної та інших сфер. І виокремлення найгостріших проблемних питань, пов'язаних з людським розвитком у контексті досягнення ЦРТ неможливо без соціального залучення (Social Inclusion).

Основні цілі людського розвитку формуються у трьох напрямках: 1) можливість прожити довге життя, підтримуючи добрий стан здоров'я; 2) доступність знань, одержання освіти; 3) наявність засобів, що забезпечують гідний рівень життя. Концепція Людського розвитку окреслила такі способи оптимізації зв'язку між економічним зростанням і людським розвитком: 1) збільшення інвестицій в освіту, охорону здоров'я, фізичну культуру і спорт, професійну підготовку, що сприяє реалізації здібностей людей, їх активній участі у виробництві та справедливому розподілі благ; 2) більш справедливий розподіл доходу та багатства, що забезпечує матеріальну основу розвитку людського потенціалу менш конкурентоспроможних груп населення;

3) досягнення збалансованості соціальних витрат, що зміцнює економічну базу соціальної сфери суспільства;

4) розширення можливостей людей здійснювати свій вибір у політичній, соціальній і економічній сферах. Одним із основних положень концепції людського розвитку є впровадження запобіжних заходів з недопущення зuboжіння, безробіття, втрати здоров'я тощо шляхом стимулювання розвитку людей, підвищення їх ролі у суспільстві, розширення вибору способу життя, можливостей прийняття рішень стосовно своєї долі, з одночасним посиленням відповідальності за прийняте рішення і його виконання [Україна: на шляху до соціального залучення [Електронний ресурс]/ Національна доповідь про людський розвиток 2011. – К., 2011. – 124 с.] [Цілі розвитку Тисячоліття. Україна 2010 [Електронний ресурс] / Національна доповідь. Міністерство економіки України. – К., 2010. – 110 с., С. 25-26].

Починаючи з 1990 року розуміння терміну «Людський розвиток» збагачується у соціальному, політичному, суспільно-економічному контекстах, у 1993 році було сформульовано Розрахунки Індексу людського розвитку (Доповідь про людський розвиток ПРООН, 1993), відповідно до яких Україна у 2009 році посіла 85-е місце (у 2005 – 76-е з 177 країн світу, 2006 – 77-е, 2007 – 76-е) (розрахунки ІЛР Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України на основі даних державного вибіркового обстеження умов життя домогосподарств Держкомстату) [Україна: на шляху до соціального залучення [Електронний ресурс] / Національна доповідь про людський розвиток 2011. – К., 2011. – 124 с.] [Цілі розвитку Тисячоліття. Україна 2010 [Електронний ресурс] / Національна доповідь. Міністерство економіки України. – К., 2010. – 110 с., С. 25]. Зауважимо, що Україна, однією з перших країн пострадянського простору, у 1995 році опублікувала Національну доповідь, яка стала першою з восьми (станом на 2011 рік), що давали бачення людського розвитку в Україні.

Нагадаємо, що Національна Доповідь про людський розвиток розглядає проблематику соціального відторгнення та її взаємозв'язок з людським розвитком в Україні. В ній наголошується, що кожна людина повинна мати можливість прожити довге і здорове життя, здобути освіту, вільно використовувати свої знання та таланти, визначаючи власну долю. Суспільство не може досягти високого рівня людського розвитку за наявності соціально відторгнутих людей чи груп, які стикаються з перешкодами на шляху до повноцінної участі в економічному, соціальному, культурному та політичному житті (Рікарда Рігер, 2011), що безпосередньо пов'язано з реалізацією завдань щодо досягнення ЦРТ.

Цілі Розвитку Тисячоліття, адаптовані для України: загальна інформація

Ціль 1 – *Подолання бідності* – має на меті зменшення ризиків від нерівності доступу до основних соціальних благ (якісного медичного обслуговування, якісної

освіти, комфортного життя), до ресурсів (фінансових, зокрема кредитів, земельних тощо), до реалізації своїх основних прав загалом (права на здоров'я, на життя, на безпеку). Це стосується і нерівності за тривалістю життя внаслідок неможливості (небажання) вести здоровий спосіб життя, мати доступ до якісних медичних послуг, жити в чистому середовищі тощо. Цілком зрозуміло, що діти з бідних родин стикаються з вищим ризиком передчасної смерті або захворювання і мають нижчі шанси реалізації свого потенціалу.

Таблиця 1.

Завдання	Індикатори
1.А: Ліквідувати до 2015 року бідність за критерієм 5,05 дол. США на добу за ПКС	1.1. Частка населення, чиє добове споживання є нижчим за 5,05 дол. США за ПКС, %
1.В: Скоротити питому вагу бідного населення (за національним критерієм бідності) до 25% за рахунок зменшення чисельності бідних серед дітей та працюючих	1.2. Частка бідного населення за національним критерієм, % 1.3. Частка бідних серед дітей, % 1.4. Частка бідних серед працюючих осіб, %
1.С: Зменшити в десять разів до 2015 року питому вагу населення, чиє споживання є нижчим за рівень фактичного прожиткового мінімуму	1.5. Частка населення, чиє споживання є нижчим за рівень фактичного прожиткового мінімуму, %

Ціль 2 – *Забезпечення якісної освіти впродовж життя* – має на меті підвищення рівня фінансової забезпеченості через набуття якісної освіти. Наявність вищої освіти, за даними національної доповіді ЦРТ (2010) у 2,3 разу знижує ризик бідності і в 1,6 разу підвищує імовірність отримання середніх доходів, значною мірою впливає і на спосіб життя, зокрема споживчу поведінку. Сучасний світ характеризується швидким впровадженням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності розвинених країн, які не зменшуються через їх продаж або використання. Спрощення доступу до них дає змогу вирішити одну з основних проблем розвитку людства – подолання нерівності населення в доступі до різних соціально-економічних і соціально-культурних благ через забезпечення всім членам суспільства належних знань про соціальне й економічне середовище, про правила раціональної поведінки і стандарти здорового способу життя.

Таблиця 2.

Завдання	Індикатори
2.А: Підвищити рівень охоплення освітою	2.1. Чистий показник охоплення освітою у ДНЗ дітей віком 3–5 років, які проживають у міських поселеннях, % 2.2. Чистий показник охоплення освітою у ДНЗ дітей віком 3–5 років, які проживають у сільській місцевості, % 2.3. Чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою, % 2.4. Чистий показник охоплення вищою освітою осіб віком від 17 до 22 років, % 2.5. Сукупний валовий показник кількості працівників, які пройшли перепідготовку та підвищили свою кваліфікацію, тис. осіб
2.В: Підвищити якість освіти	2.6. Кількість ЗНЗ, які мають підключення до Інтернету, %

Ціль 3 – *Забезпечення тендерної рівності* – має на меті виправлення питання неорієнтованої відповідальності, зокрема за власне життя, за життя своїх рідних та близьких тощо; нерівності щодо умов праці, умов життя, способів життя в цілому, екологічної ситуації, якості та доступності медичних послуг та ін., що впливає на регіональну нерівність у стані здоров'я, смертності та тривалості життя населення та доступу до основних життєвих благ – якісної загальної та професійної освіти, якісних медичних послуг, чистої питної води.

Таблиця 3.

Завдання	Індикатори
3.А: Забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менше 30% до 70% тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади	3.1. Гендерне співвідношення серед депутатів Верховної Ради України, чис. жін. / чис. чол. 3.2. Гендерне співвідношення серед депутатів місцевих органів влади, чис. жін. / чис. чол. 3.3. Гендерне співвідношення серед вищих державних службовців (1–2 посадових категорій), чис. жін. / чис. чол.
3.В: Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків	3.4. Співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок та середнього рівня заробітної плати чоловіків, %

Ціль 4 – *Зменшення дитячої смертності* – має на меті розв'язання питань попередження захворювань та зниження дитячої смертності (за даними Держкомстату в Україні у 2009 році від зовнішніх причин загинула майже кожна третя дитина з числа померлих (270 з 888 смертей дітей у віці від року до п'яти) через практичну реалізацію положень щодо гарантування кожній дитині права на охорону здоров'я, безоплатну кваліфіковану медичну допомогу у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, має сприяти створенню умов для життя і здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формування здорового способу життя.

Таблиця 4.

Завдання	Індикатори
4.А: Зменшити рівень смертності дітей віком до 5 років на чверть	4.1. Рівень смертності дітей віком до 5 років, кількість померлих дітей відповідного віку на 1000 народжених живими 4.2. Рівень смертності немовлят, кількість померлих дітей віком до 1 року на 1000 народжених живими

Ціль 5 – *Поліпшення здоров'я матерів* – розв'язує такі основні завдання як створення умов безпечного материнства, формування репродуктивного здоров'я дітей та молоді, удосконалення системи планування сім'ї за рахунок поліпшення якості та доступності медичної допомоги, пропаганди здорового способу життя, відповідального батьківства та безпечного материнства та запровадження у діяльність закладів охорони здоров'я науково обґрунтованих стандартів та протоколів лікування, сучасних перинатальних технологій.

Таблиця 5.

Завдання	Індикатори
5.А: Зменшити наполовину рівень материнської смертності	5.1. Рівень материнської смертності, кількість материнських смертей на 100 тис. народжених живими 5.2. Рівень абортів, кількість абортів на 1000 жінок фертильного віку

Ціль 6 – *Обмеження поширення ВІЛ-інфекції / СНІДу та туберкульозу та започаткування тенденції до скорочення їх масштабів* – є найскладнішими соціально-політичними та медичними проблемами сучасного суспільства в загальносвітовому вимірі. Успішній протидії епідемії ВІЛ-інфекції / СНІДу є створення комплексної системи медичної та соціальної допомоги тим, хто її потребує, зокрема комплексу заходів, спрямованих на стале впровадження антиретровірусної та замісної терапії, лікування туберкульозу та вірусних гепатитів, догляд та підтримку ВІЛ-інфікованих пацієнтів, що призведе до збільшення охоплення хворих на СНІД антиретровірусною терапією призводитиме до подальшого зростання поширеності ВІЛ, оскільки знижуватиметься рівень смертності серед людей, які живуть з ВІЛ і отримують лікування. Щодо епідемії туберкульозу в Україні, то, враховуючи соціальне підґрунтя поширення цієї хвороби у сучасний період, країна не може розраховувати на її ліквідацію, тому завдання полягає у забезпеченні відповідного контролю за поширенням інфекції, що насамперед включає підвищення ефективності лікування туберкульозу та зниження смертності від нього.

Таблиця 6.

Завдання	Індикатори
6.А: Зменшити на 13% темпи поширення ВІЛ-інфекції / СНІДу	6.1. Кількість осіб з уперше встановленим діагнозом ВІЛ-інфекції на 100 тис. населення 6.2. Темпи поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу, % 6.3. Кількість померлих від хвороби, зумовленої ВІЛ, на 100 тис. населення 6.4. Рівень передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини, %
6.В: Зменшити на 20% рівень захворюваності на туберкульоз (порівняно з 2005 роком)	6.5. Кількість осіб з уперше встановленим діагнозом туберкульозу (у тому числі органів дихання), на 100 тис. населення 6.6. Кількість померлих від туберкульозу на 100 тис. населення

Ціль 7 – *Сталий розвиток довкілля* – для України реалізується через виконання завдань зменшення рівень техногенного навантаження на біологічні ресурси: збереження і поліпшення земельних та водних ресурсів, атмосфери, біорозмаїття, підвищення ефективності використання енергії тощо.

Таблиця 7.

Завдання	Індикатори
7.А: Збільшити до 2015 року частку населення, яке має доступ до централізованого водопостачання, зокрема до 90% – міського населення та до 30% – сільського населення	7.1. Частка населення міських поселень, яке має доступ до централізованого водопостачання, % від загальної кількості міського населення 7.2. Частка сільського населення, яке має доступ до централізованого водопостачання, % від загальної кількості сільського населення

7.B: Стабілізувати до 2020 року викиди парникових газів на рівні, нижчому на 20% за рівень 1990 року	7.3. Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення, млн тонн на рік 7.4. Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від пересувних джерел забруднення, млн тонн на рік
7.C: Стабілізувати до 2015 року забруднення водних об'єктів. Стабілізувати на рівні 8500 млн куб. м на рік обсяг скидів стічних вод у поверхневі водні об'єкти	7.5. Обсяг скидів зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, млн куб. м на рік
7.D: Збільшити до 2015 року лісистість території України до 16,1% та площу природоохоронних територій. Розширити мережу природних заповідників, біосферних заповідників та національних природних парків до 3,5% від загальної площі території України і до 9,0% – загальну площу територій та об'єктів природно-заповідного фонду	7.6. Лісистість територій, відношення площі земель, вкритих лісовою рослинністю, до загальної площі території України, % 7.7. Частка площі заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, % до загальної площі території України 7.8. Частка площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, % до загальної площі території України

Соціальне відторгнення

та соціальне залучення: основні позиції

Виходячи з контент-аналізу Національної доповіді про людський розвиток (2011), перелічимо, у контексті досягнення ЦРТ, основні позиції соціального відторгнення, які, на нашу думку, невіддільні від сектору освіти, оскільки спричиняють утруднення / проблеми у реалізації одного з ключових напрямів державної освітньої політики – формуванні здоров'язбережливому середовищу (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки). Це, зокрема, відторгнення від сфери

культури та освіти, відторгнення від економічного життя (відторгнення за статусом на ринку праці, відторгнення через низькі доходи, відторгнення через погані житлові умови), відторгнення від систем охорони здоров'я та соціального захисту, соціального середовища та через відсутність засобів комунікації.

Наголошуємо, що Доповідь про людський розвиток «Справжнє багатство народів: шляхи до людського розвитку» (2010) засвідчила значущість «... парадигми людського розвитку й запровадила його оновлене визначення – як включення до числа свобод людини права людей на довге, здорове і творче життя; на досягнення інших цілей, які, на їх думку, мають значення; на активну участь у забезпеченні справедливого та сталого розвитку на планеті. Люди є і одержувачами, і рушійною силою людського розвитку, як окремо, так і разом» [Україна: на шляху до соціального залучення [Електронний ресурс] / Національна доповідь про людський розвиток 2011. – К., 2011. – 124 с., С. 16]. Упровадження концепції соціального залучення (поряд з концепцією соціального відторгнення і концепцією людського розвитку) покликано зреалізувати частину завдань, окреслених у ЦРТ, зокрема забезпечити «... для тих, хто має ризик бідності та соціального відторгнення, можливості та ресурси, необхідні для того, щоб повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті, досягти рівня життя та добробуту, що відповідають нормальним стандартам у суспільстві, у якому вони живуть» [Україна: на шляху до соціального залучення [Електронний ресурс] / Національна доповідь про людський розвиток 2011. – К., 2011. – 124 с., С. 16].

ДЕКЛАРАЦІЯ ТИСЯЧОЛІТТЯ (ЦІЛІ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ)

На Саміті Тисячоліття ООН лідери 189 країн схвалили Декларацію Тисячоліття і взяли зобов'язання працювати разом з метою підвищення безпеки, добробуту та справедливості в усьому світі. Декларація визначила вісім цілей, що стали відомі як Цілі Розвитку Тисячоліття:

Ціль 1. Ліквідація крайньої злиденності та голоду. *Ціль 2.* Забезпечення загальної початкової освіти. *Ціль 3.* Заохочення рівності чоловіків і жінок і розширення прав і можливостей жінок. *Ціль 4.* Скорочення дитячої смертності. *Ціль 5.* Поліпшення охорони материнства. *Ціль 6.* Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією і іншими захворюваннями. *Ціль 7.* Забезпечення сталого екологічного розвитку. *Ціль 8.* Формування глобального партнерства з метою розвитку (Цілі Розвитку, сформульовані у Декларації Тисячоліття ООН. Офіційний перелік показників досягнення ЦРТ (дійсний з 15.01.2008)) [Цілі розвитку Тисячоліття. Україна 2010 [Електронний ресурс] / Національна

доповідь. Міністерство економіки України. – К., 2010. – 110 с.].

ЦРТ є одночасно і орієнтиром, і системою пріоритетів для реалізації стратегії реформ в Україні, оскільки вони визначають найгостріші проблеми, що стоять перед суспільством. Завдання та індикатори ЦРТ знаходять відображення в державних стратегічних і програмних документах.

Цілі Розвитку Тисячоліття стали однією з найбільш успішних інновацій людства. Про це заявив Генеральний секретар ООН Бан Кі-мун, представляючи глобальну Доповідь «ЦРТ – 2013» 1 липня 2013 року на щорічній сесії Економічної та Соціальної Ради ООН. Ця Доповідь надає оцінку прогресу на шляху досягнення ЦРТ та містить підсумки моніторингу стану виконання завдань ЦРТ. У Доповіді зазначено, що з 2000 року вдалося вдвічі скоротити частку людей, які живуть у крайній убогості, 2,1 мільярда людей отримали доступ до чистої води, було досягнуто успіхів у боротьбі з малярією й

туберкульозом. Бан Кі-мун також зазначив, що прогрес у реалізації завдань у галузі розвитку був нерівномірним: у доповіді привернуто увагу до питань нерівності між регіонами і між групами населення всередині країн, між мешканцями міст і сільської місцевості. У доповіді наголошується, що глобальна економічна криза призвела до зростання кількості безробітних і скорочення міжнародної допомоги на цілі розвитку. «Настав час активізувати наші зусилля для створення більш справедливого, безпечного і сталого майбутнього для всіх», – підкреслив Генеральний секретар ООН [Цілі розвитку Тисячоліття. Україна 2013. Національна доповідь. Міністерство економіки України. – К., 2013. – 178 с.].

У 2013 році Україну було включено до групи з 88 країн, що мали провести національні консультації з формування Порядку денного розвитку після 2015 року. Для України це можливість отримати чіткі орієнтири для визначення стратегічних завдань національного розвитку на майбутнє. Результати консультацій урахуватимуться у процесі стратегічного планування для забезпечення відповідності програмних документів очікуванням громадян.